

PEDAGOGIK MULOQOT USLUBI VA UNING DARS JARAYONIDAGI MUAMMOLI VAZIYATLAR SHAKLLANISHIGA TA'SIRI

Xaydarov Timur Asrorovich

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Ilmiy rahbar: Ismoilov Anvar Rustamovich

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 08.03.2026

Revised: 09.03.2026

Accepted: 10.03.2026

KALIT SO'ZLAR:

*pedagogik muloqot,
kommunikativ uslub,
pedagogik konflikt,
avtoritar uslub,
demokratik uslub,
psixologik muhit,
empatiya*

Mazkur maqolada pedagogik muloqot uslubining mohiyati hamda uning dars jarayonida muammoli vaziyatlar shakllanishiga ta'siri psixologik va pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida pedagogik kommunikatsiya, shaxslararo munosabatlar va konfliktologiya nazariyalariga asoslanildi. Pedagogik muloqotning avtoritar, demokratik va liberal uslublari o'quv muhitining psixologik iqlimiga turlicha ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Ayniqsa, o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi, empatiya darajasi va muloqot strategiyasi muammoli vaziyatlarning yuzaga kelishi yoki oldini olishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari pedagogik muloqotning demokratik va shaxsga yo'naltirilgan modeli konfliktlarni kamaytirishga xizmat qilishini ko'rsatadi

Kirish qismi

Ta'lim jarayonida pedagogik muloqot o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro ta'sirning asosiy vositasi hisoblanadi. O'qituvchining muloqot uslubi nafaqat bilim berish samaradorligini, balki auditoriyadagi psixologik muhitni ham belgilaydi. Noto'g'ri tanlangan kommunikativ strategiya talabalarda psixologik qarshilik, motivatsiya pasayishi va konfliktli vaziyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois pedagogik

muloqot uslubining konflikt shakllanishidagi rolini ilmiy asosda o'rganish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning dolzarb masalalaridan biridir.

Asosiy qism

Pedagogik muloqot – bu o'qituvchi va talaba o'rtasidagi maqsadga yo'naltirilgan kommunikativ jarayon bo'lib, u bilim uzatish, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va shaxs rivojini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu jarayonning samaradorligi o'qituvchining muloqot uslubiga bevosita bog'liqdir. Pedagogik psixologiyada odatda avtoritar, demokratik va liberal muloqot uslublari farqlanadi.

Pedagogik psixologiya nuqtai nazaridan, Lev Vygotsky ta'lim jarayonida muloqotni shaxs rivojining asosiy omili sifatida baholab, samarali kommunikatsiya kognitiv rivojlanishning zarur sharti ekanini ta'kidlaydi¹². Uning fikricha, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi psixologik masofa ortib ketganda o'quv faoliyati samaradorligi pasayadi va bu konfliktli vaziyatlarga zamin yaratadi.

Avtoritar pedagogik uslub buyruqbozlik, qat'iy nazorat va bir tomonlama kommunikatsiya bilan xarakterlanadi. Bunday uslubda o'qituvchi hukmron pozitsiyani egallaydi, talaba esa passiv qabul qiluvchi sifatida qoladi. Natijada talabada ichki qarshilik, qo'rquv yoki motivatsiya pasayishi kuzatiladi. Carl Rogers shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasida o'qituvchi empatiya va hurmat asosida muloqot qilgan taqdirdagina samarali o'quv muhiti shakllanishini ta'kidlaydi¹³. Aks holda, psixologik himoya reaksiyalari yuzaga keladi.

Demokratik muloqot uslubi esa o'zaro hurmat, hamkorlik va ochiq dialogga asoslanadi. Bunday yondashuv talabada ishonch, ichki motivatsiya va faol ishtirokni rivojlantiradi. John Dewey ta'limni ijtimoiy hamkorlik jarayoni sifatida talqin qilib, o'quvchi faol subyekt sifatida qatnashgan muhitda o'quv samaradorligi yuqori bo'lishini asoslab bergan¹⁴.

Pedagogik muloqotdagi konfliktlarning asosiy sababi ko'pincha noto'g'ri kommunikativ strategiyalar bilan bog'liq bo'ladi. Thomas Gordon o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan tanqid, tahdid va buyruq shaklidagi kommunikatsiya talabaning psixologik qarshiligini kuchaytirishini ta'kidlaydi. Masalan, "Sen umuman e'tibor bermayapsan" kabi ayblovchi gaplar o'rniga "Dars paytida gaplashilganda men tushuntirishni davom ettirishda qiynalaman" kabi "I-message" shaklidagi ifoda konflikt ehtimolini kamaytiradi¹⁵.

¹² Vygotsky L. Mind in Society. –C: Harvard University Press. –P. 1–159.

¹³ Rogers C. Freedom to Learn. –N: Charles Merrill Publishing Company. –P. 1–358.

¹⁴ Dewey J. Democracy and Education. –N: The Macmillan Company. –P. 1–434.

¹⁵ Gordon T. Teacher Effectiveness Training. –N: Peter H. Wyden. –P. 1–320.

Shuningdek, pedagogik muloqot uslubi talabani motivatsiyasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi kommunikatsiya talabada o'ziga ishonchni oshiradi, salbiy va tanqidiy uslub esa aksincha, psixologik to'siqlarni yuzaga keltiradi. Natijada pedagogik muloqot sifati o'quv muhitining psixologik barqarorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik muloqot uslubi dars jarayonida muammoli vaziyatlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Avtoritar va tanqidiy kommunikativ yondashuv konfliktlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lsa, demokratik va empatik muloqot uslubi ularning oldini olishga xizmat qiladi. Samarali pedagogik muloqotni shakllantirish o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi, emotsional intellekti va shaxsga yo'naltirilgan yondashuviga bog'liqdir. Shuning uchun pedagoglarni tayyorlash jarayonida kommunikativ va konfliktologik kompetensiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotsky L. Mind in Society. –C: Harvard University Press. –P. 1–159.
2. Rogers C. Freedom to Learn. –N: Charles Merrill Publishing Company. –P. 1–358.
3. Dewey J. Democracy and Education. –N: The Macmillan Company. –P. 1–434.
4. Gordon T. Teacher Effectiveness Training. –N: Peter H. Wyden. –P. 1–320.